

ПРИНЦИПИ Й ПІДХОДИ У СТРУКТУРІ ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНОГО МЕТОДУ

Володимир А. Глушенко

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри
германської та слов'янської філології,
Донбаський державний педагогічний університет,
Слов'янськ, Україна
e-mail: sdpunauka@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2394-4966>

АНОТАЦІЯ

У структурі лінгвістичного методу доцільно виділяти три компоненти: онтологічний, операційний і телеологічний. В онтологічний компонент методу входить сума принципів і підходів. Для порівняльно-історичного методу провідним є принцип історизму. Поряд із принципом історизму у працях порівняльно-історичного спрямування значну роль відіграють принципи причиновості й системності, які разом із принципом історизму можуть бути інтерпретовані як конкретизація та вияв принципу загального зв'язку явищ. Зазначеним принципам відповідають певні підходи (історичний, причиновий, системний). Принципи порівняльно-історичного дослідження співвідносні з поняттями синхронії та діахронії. При цьому поняття синхронії та діахронії мають суто пізнавальний характер; вони належать до царини методології лінгвістичного дослідження, на саму ж мову їх можна перенести тільки умовно, беручи до уваги безперервність мовних змін. Синхронія як певний стан мови у відношенні до реальної мови є науковою абстракцією, тоді як реальне існування мови належить до плану діахронії (О. С. Мельничук). Зауважимо, що, як підкреслював О. С. Мельничук, із погляду історизму протиставлення синхронії і діахронії в мовознавстві слід допускати лише як умовний, штучний методологічний прийом, за яким не можна випускати з поля зору безперервний процес мовного розвитку. На думку В. М. Русанівського, діахронічне дослідження мовних явищ не усуває поняття системності; навпаки, праці з історії мови мають базуватися на системному підході до мови, її одиниць і категорій. З іншого боку, синхронічний опис не може цілком усунути поняття мовної еволюції. Брак діахронічного, історичного погляду на мову не може задо-

вольнити сучасне мовознавство, оскільки такий однобічний підхід до мови суперечить діалектиці пізнання.

Ключові слова: порівняльно-історичний метод; онтологічний компонент; принципи історизму, причиновості, системності, загального зв'язку явищ; історичний, причиновий, системний підходи.

Вступ. Важливим компонентом методології пізнання є науковий метод. Будь-яка наука затверджується як специфічна галузь людського знання тоді, коли виробляє свій метод.

Завдяки науковому методу в науці здійснюються цілеспрямовані пізнавальні дії.

Актуальність. Проблема наукових, зокрема лінгвістичних, методів є однією з найважливіших і водночас недостатньо розроблених. Існують істотні розбіжності та значні відмінності в дефініціях і трактуваннях методу, у класифікаціях методів. На жаль, у навчальних посібниках для закладів вищої освіти наводяться необґрунтовані класифікації методів (і саме поняття методу подається дуже суперечливо); наявні очевидні вади у визначенні методів дослідження в дисертаціях. До цього часу немає впорядкованості в уживанні термінів *метод*, *прийом*, *процедура*, *операція*, *принцип*, *підхід*, *методика*, *методологія*.

Важливим залишається питання про структуру лінгвістичного методу.

У попередніх публікаціях ми обґрунтували тезу про те, що лінгвістичний метод доцільно розглядати як складне структурне утворення. Ми намагалися показати, що найбільш розчленовані уявлення й засоби для достатньо адекватного опису лінгвістичного методу вироблені в межах широкого трактування, згідно з яким метод є гетерогенним феноменом. Найбільш експланаторною й перспективною з погляду вивчення одиниць і категорій усіх мовних рівнів видається концепція В. І. Постовалової, згідно з якою у структурі методу виділяються три різнорідні компоненти: онтологічний, операційний і телеологічний (Postovalova, 1978: 24; Глушенко, 1998: 12; Глушенко, 2010; Глушенко, 2011; Глушенко, 2017: 12). Ми конкретизували цю тезу, досліджуючи порівняльно-історичний метод (Глушенко, 1998: 14–22; Глушенко, 2010; Глушенко, 2011; Глушенко, 2012; Глушенко, 2017: 14–23). Значну увагу ми приділили онтологічному компоненту, надавши характеристику принципам і підходам, на які спираються компаративісти.

Підготовка до друку пропонованої статті пов'язана з нашим бажанням розкрити питання повніше.

Метою нашої розвідки є розкриття сутності принципів і підходів порівняльно-історичного дослідження, що входять в онтологічний компонент порівняльно-історичного методу.

Ця мета конкретизується в таких **завданнях**: 1) розкрити особливості широкого тлумачення наукового/лінгвістичного методу, відповідно до якого метод є складною логічною одиницею гетерогенного характеру (з виділенням у структурі методу онтологічного, операційного й телеологічного компонентів); 2) дати стислу характеристику операційного й телеологічного компонентів порівняльно-історичного методу; 3) докладно проаналізувати онтологічний компонент (принципи й підходи) порівняльно-історичного методу; 4) з'ясувати перспективи подальшого вивчення порівняльно-історичного методу в загальнотеоретичному й лінгвістичноісторичному аспекті.

Матеріал та метод дослідження. Матеріал дослідження склали наукові лінгвістичні тексти, певна частина яких належить автору пропонованої статті. В студії використано описовий метод.

Результати та дискусія. Термін *лінгвістичний метод* уживають у різних значеннях — у широкому (як спосіб, знаряддя й засіб пізнання) та вузькому (як сукупність прийомів дослідження).

Найчастіше лінгвістичний метод трактують у вузькому смислі, як сукупність прийомів, які використовуються в дослідженні мови. Отже, в межах вузького тлумачення лінгвістичний метод існує як *гомогенний феномен*.

Проте, з нашого погляду, ототожнення методу з прийомами (процедурами, операціями) збіднює поняття лінгвістичного методу; метод певним чином відмежовується від таких важливих методологічних засобів, як принцип і підхід, які не включаються в його структуру (Глушенко, 2010).

Поряд із тенденцією ототожнювати методи з прийомами (процедурами, операціями) у наукознавстві спостерігається протилежна тенденція — відривати прийоми (процедури, операції) від методів, розглядати операційні елементи окремо, як самостійний феномен. При цьому між методом і прийомами постулюється тісний зв'язок, але саме зв'язок різних феноменів, а не частин одного феномена. Ця тенденція відбилася, зокрема, у вживанні деякими лінгвістами

словосполучення «прийоми та методи». На нашу думку, це, так само як і ототожнення методу з прийомами (процедурами, операціями), збіднює поняття методу. Операційні елементи мають бути включені в структуру методу як його складова частина (там само).

У широкому смислі лінгвістичний метод розглядають як шлях пізнання, його вид і спосіб, знаряддя й засіб. Отже, лінгвістичний метод у широкому трактуванні слід інтерпретувати як *гетерогенний феномен*.

У складі методу як гетерогенного феномена доцільно виділяти, як відзначено вище, онтологічний, операційний і телеологічний компоненти.

При такому підході комплекс наукових прийомів (процедур, операцій) та методика їх застосування становлять лише один із компонентів методу — операційний.

Схарактеризуємо онтологічний компонент методу. Онтологія виконує функцію засобу, за допомогою якого дослідник сприймає світ як деяку певним чином розчленовану цілісність, подану йому в системі філософських категорій. «Підсистема» онтології ніби замикає пізнавальний рух: вона є й логічно першим кроком, задаючи категоріальне бачення об'єкта дослідження, й логічно останнім, включаючи в себе отримані результати. З цього випливає, що як належність онтологічного компонента наукового методу доцільно розглядати такі засоби пізнання, як принцип і підхід (Глушенко, 1998: 12; Глушенко, 2010; Глушенко, 2017: 12).

Науковий принцип є найважливішим методологічним засобом, основою пізнання, теоретико-методологічною основою методу. Ролі принципів виконують глобальні твердження з широким радіусом дії, що мають стратегічне значення. Іноді принцип розглядають як вихідний пункт дослідження або як його кінцевий результат. Проте така інтерпретація недооцінює значення принципу як засобу пізнання. Безумовно, правомірним є твердження про те, що принципи — вихідні, проміжні та кінцеві теоретичні узагальнення (Глушенко, 1998: 12; Глушенко, 2010).

Науковий підхід, тісно пов'язаний із принципом, трактують як методологічну орієнтацію дослідження, як позицію, з якої розглядають об'єкт вивчення, тобто як поняття, що керує загальною стратегією дослідження. Підхід визначає напрям дослідження, проте він, на відміну від принципу, не є безпосереднім знаряддям пізнання; підхід

відбивається в принципах і прийомах (процедурах, операціях) певного методу (Глушенко, 1998: 12; Глушенко, 2010; Глушенко, 2017: 12).

Операційний компонент порівняльно-історичного методу включає такі прийоми та процедури, як: 1) генетичне ототожнення фактів; 2) лінгвістична реконструкція архетипу та фонетичного закону; 3) хронологізація й локалізація мовних явищ. Основним універсальним прийомом цього методу є порівняння, а найбільш суттєвою його частиною — процедура лінгвістичної реконструкції.

Телеологічний компонент порівняльно-історичного методу становить його мета. В сучасній компаративістиці її трактують достатньо широко: це відтворення моделей прамовних станів сімей і груп споріднених мов, їхнього подальшого розвитку та членування на самостійні мови, а також створення порівняльно-історичних граматики і словників. Проте, на нашу думку, порівняльно-історичні дослідження спрямовані не тільки на одержання конкретних фактів із історії тих або тих мов, тобто мають винятково фактологічний характер. Конкретні мовні факти усвідомлюються як вияв загальних закономірностей у «підсистемі» онтології, а мета дослідження — як розкриття історичних, причинових, системних зв'язків фактів мови, тобто як реалізація принципу загального зв'язку явищ на конкретному історико-мовному матеріалі (див. нижче). Саме так, із методологічних позицій, трактували мету порівняльно-історичного дослідження вчені Харківської та Московської лінгвістичних шкіл (Глушенко, 1998: 14–15).

В онтологічний компонент порівняльно-історичного методу входить сума принципів і підходів. Провідним для цього методу принципом, який, власне, і викликав до життя порівняльно-історичне мовознавство, виступає принцип історизму. Це твердження є загальноприйнятним: у будь-якій праці, присвяченій порівняльно-історичному методу, ідеться й про принцип історизму. Як відзначав О. С. Мельничук, порівняльно-історичний метод органічно впливає з принципу історизму і є найважливішим засобом застосування цього принципу в мовознавстві (Мельничук, 1988: 8). Принцип історизму узагальнює твердження про історичний характер розвитку мови. Мову розглядають як явище, що історично розвивається, починаючи з ранніх етапів формування й закінчуючи останніми (мертві мови) або подальшими перспективами розвитку (Мельничук, 1988: 8).

Твердження про мовний розвиток є однією з основних умов лінгвістичної реконструкції і всього порівняльно-історичного мовознавства. При цьому розвиток трактують не як рух від простого до складного або більш досконалого, а як діахронічну змінюваність мови, здатність її до перетворювання на всіх рівнях мовної структури (Глушенко, 1998: 16).

Проте принцип історизму — це не єдиний принцип у структурі онтологічного компонента порівняльно-історичного методу. У працях порівняльно-історичного спрямування значну роль відіграють також принципи причиновості, системності та загального зв'язку явищ (Глушенко, 1998: 16; Глушенко, 2017).

Причиновість відбиває генетичний зв'язок (зв'язок породження); сутність причиновості полягає в породженні причиною наслідку. Процес розвитку становить безперервний перехід від старого стану до нового завдяки безперервності причинових ланцюгів (Глушенко, 1998: 18).

Велике значення проблеми причиновості для порівняльно-історичного мовознавства зумовлене такими обставинами: 1) причинний підхід до мовної історії розкриває відношення генетичного зв'язку явищ; 2) вивчення причин — це вихід за межі простого спостереження у царину власне наукового знання: розкриття причин історичних змін відкриває внутрішні закономірності в історії мови; 3) проблема причиновості — кардинальна проблема діахронії; похідні від неї проблеми — необхідності та випадковості в історії мов, темпів мовних змін, діахронічних універсалій та ін. Власне кажучи, експланаторність компаративістики пов'язана насамперед з її здатністю розкривати причиново-наслідкові зв'язки (Postovalova, 1978: 130).

Суттєвим видається трактування мови як складнодинамічної системи, що змінюється в часі; мову в її розвитку інтерпретують як системне явище, що «піддається» системному аналізу (Глушенко, 1998: 20).

Так, відбиттям системних тенденцій мовного розвитку є регулярність фонетичних кореспонденцій: система кожного з інгредієнтів мовної сім'ї може бути представлена як трансформа, утворена від певної прамовної системи, а доказ генетичної тотожності мов набуває сили тільки у випадку, коли можна побудувати алгоритм переведення однієї мовної системи в іншу, наприклад, прайндоевропейської в праслов'янську (Глушенко, 1998: 20–21).

Принцип системності реалізується також у процесі лінгвістичної реконструкції: реконструкт є експланаторним, якщо окремі зміни логічно й несуперечливо вишиковуються у взаємопов'язаній послідовності. Специфічною рисою сучасної реконструкції є відтворення не окремих фактів, а прамови як системи, де різні реконструйовані елементи типологічно відповідають один одному. Отже, одним із завдань історика мови є встановлення відносної хронології мовних явищ — як послідовності, так і збігу їх у часі. Останнє вимагає поглибленої розробки прийому синхронізації явищ минулого (Глушенко, 1998: 21).

Принципам історизму, причиновості, системності відповідають історичний, причиновий, системний підходи.

Важливим є питання про взаємозв'язок принципів історизму, причиновості та системності в порівняльно-історичних дослідженнях.

Із погляду В. І. Постовалової, принцип історизму можна інтерпретувати як один із різновидів принципу системності, якщо розглядати систему як сукупність її функційно-генетичних станів (Postovalova, 1978: 63).

Філософи пояснюють взаємозв'язок принципів історизму, причиновості та системності шляхом звернення до принципу загального зв'язку явищ.

Цей принцип, як відомо, є найбільш загальною закономірністю існування світу, результатом і виявом універсальної взаємодії всіх предметів і явищ. Зміст принципу загального зв'язку явищ полягає у врахуванні всебічного взаємозв'язку та взаємодії об'єктів між собою. Кожен об'єкт існує в закономірному зв'язку з іншими й бере участь у взаємодії з ними. Діалектика передбачає диференційований підхід до аналізу різноманітних зв'язків, вирізняючи серед них, зокрема, зв'язки, властиві основним формам існування матерії: просторові, часові, структурні, генетичні, причинові, функційні.

У філософських працях зазначається взаємозв'язок принципів історизму, причиновості, системності та загального зв'язку явищ; підкреслюється, що принцип загального зв'язку явищ існує в історичному, причиновому та системному виявах.

Подібний підхід відбився й у мовознавстві. В. К. Журавльов підкреслював взаємозв'язок принципів історизму, причиновості, системності, загального зв'язку явищ, розглядаючи їх як принципи лінгвогенетичних досліджень (Zhuravlev, 1986: 29–44).

На думку В. М. Русанівського, конкретизацією та виявом принципу загального зв'язку явищ є принцип причиновості (Русанівський, 1980: 3; Русанівський, 1983: 5), а з погляду О. С. Мельничука — принципи причиновості та системності (Melnichuk, 1970: 19–20; Мельничук, 1988: 7–8). При цьому В. М. Русанівський і О. С. Мельничук підкреслювали тісний взаємозв'язок принципу історизму з принципами причиновості та системності (Русанівський, 1983: 8–9; Мельничук, 2000а: 311).

Це дає нам підстави стверджувати, що у трактуванні В. М. Русанівського та О. С. Мельничука конкретизацією та вияв принципу загального зв'язку явищ становлять не тільки принципи системності та причиновості, а й «імпліцитно» сам принцип історизму.

Важливо відзначити, що, як наголошував О. С. Мельничук, розглядувані принципи співвідносні з поняттями синхронії та діячності (Мельничук, 2000б: 551). Це твердження видається нам надзвичайно глибоким у методологічному аспекті. На думку О. С. Мельничука, «поняття синхронії та діячності мають суто пізнавальний характер і належать безпосередньо до царини методології лінгвістичного дослідження, на саму ж мову вони можуть бути перенесені лише умовно, оскільки мова змінюється безперервно. Синхронічний стан мови, синхронія у відношенні до реальної мови з погляду теорії є науковою абстракцією, тоді як реальне існування мови належить до плану діячності» (Мельничук, 2000б: 551).

О. С. Мельничук підкреслював, що з погляду історизму протиставлення синхронії та діячності в лінгвістиці слід допускати лише як умовний, штучний методологічний прийом, за яким не можна випускати з поля зору безперервний процес мовного розвитку (Мельничук, 1988: 8).

У цьому контексті, безперечно, заслуговує на увагу характеристика, яку В. М. Русанівський дав структуралізму, зазначивши, що структуралісти часто «ігнорували діячності аспект дослідження мови» (Русанівський, 1967). Брак діячності, історичного погляду на мову «не може задовольнити сучасну науку», оскільки «такий односторонній підхід до вивчення мови суперечить діалектиці пізнання» (Русанівський, 1967). Щоправда, відсутність діячності аспекти дослідження мови може бути зумовлена специфікою розглядуваного матеріалу, як це спостерігається у студіях дескриптивістів, що вивчали

писемно не зафіксовані мови північноамериканських індіанців (Русанівський, 1967). В. М. Русанівський був переконаний у тому, що «діахронічне вивчення не тільки не усуває поняття системи, але, навпаки, без врахування цих понять є неповним. З другого боку, синхронічний опис не може цілком усунути поняття еволюції» (Русанівський, 1967).

Отже, вади структуральних досліджень В. М. Русанівський убачав у ігноруванні діахронічного підходу до мови. В цьому контексті видається важливою та характеристика, яку В. М. Русанівський дав Празькій лінгвістичній школі: «діахронічний аспект дослідження в лінгвістичній теорії празьких структуралістів не усувається, але до нього ставляться інші вимоги: у діахронічних дослідженнях треба виходити з понять системи і функцій». Те саме характерне для праць А. Маргіне (Русанівський, 1967).

В. М. Русанівський підкреслював, що ігнорування історії мовних явищ у процесі опису системи мови призводить до механічної реєстрації незрозумілих фактів, тому «тепер творча увага багатьох мовознавців спрямована на подолання тієї антиномії, що склалася в лінгвістичній науці внаслідок неправильного ототожнення діахронії з атомістичним, а синхронії з системним розглядом елементів мови» (Русанівський, 1967).

Повернемося до принципу загального зв'язку явищ. Що він передбачає? Які зв'язки становлять предмет мовознавства? На думку О. С. Мельничука, це: 1) зв'язки мови як суспільного явища з «іншими видами суспільної діяльності, з характером і структурою суспільства в цілому»; 2) міжмовна взаємодія; 3) зв'язки між мовними рівнями та елементами мови в межах певних рівнів; 4) взаємозв'язки психологічної та фізіологічної сторін мовленнєвої діяльності; 5) зв'язок з технічними засобами (технізація мови) (Melnychuk, 1990: 299; Мельничук, 2000а: 311).

Тезу про те, що у працях порівняльно-історичного спрямування значну роль відіграють принципи історизму, причиновості й системності як конкретизація та вияв принципу загального зв'язку явищ, було покладено в основу низки наших статей і двох монографічних досліджень, присвячених історії компаративістики (Глушенко, 1998; Глушенко, 2017).

Результати й висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки. 1. Найбільш розчленовані уявлення й засоби для

достатньо адекватного опису лінгвістичного методу вироблені в межах широкого трактування наукового методу. Метод у широкому тлумаченні є складною логічною одиницею, яку доцільно інтерпретувати як гетерогенний феномен. Найбільш експланаторною й перспективною з погляду вивчення одиниць і категорій усіх мовних рівнів видається концепція, згідно з якою у структурі методу виділяються три різні компоненти: онтологічний, операційний і телеологічний. 2. У межах онтологічного компонента виділяються такі феномени, як підхід і принцип. Підхід створює загальну орієнтацію дослідження, проте він не є безпосереднім знаряддям пізнання. Цю функцію виконує принцип, який реалізує той або той підхід. 3. В онтологічний компонент порівняльно-історичного методу входять історичний, причиновий і системний підходи, що реалізуються в принципах історизму, причиновості й системності. Ці принципи становлять конкретизацію та вияв принципу загального зв'язку явищ (В. М. Русанівський, О. С. Мельничук). 4. Отже, першорядну роль у порівняльно-історичних дослідженнях відіграє принцип загального зв'язку явищ. При цьому предмет лінгвістики становлять зв'язки мови із суспільством; міжмовна взаємодія; зв'язки між мовними рівнями та елементами мови; взаємозв'язки різних сторін мовленнєвої діяльності; зв'язок мови з технічними засобами (О. С. Мельничук).

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо в поглибленому вивченні порівняльно-історичного методу в загальнотеоретичному й лінгвістичноісторіографічному аспекті. Зокрема, необхідно ґрунтовно висвітлити питання про співвідношення порівняльно-історичного й історичного методів (за умови виділення історичного методу, що залишається дискусійним). Усебічного дослідження потребують питання вдосконалення порівняльно-історичного методу у процесі вивчення мов різних сімей. Актуальними залишаються проблеми історії компаративістики.

ЛІТЕРАТУРА

Глушенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. XIX ст. — 20-і рр. XX ст.). Донецьк, 1998. 222 с.

Глушенко В. А. Лінгвістичний метод і його структура. *Мовознавство*. 2010. № 6. С. 32–44.

Глушенко В. А. Про онтологічний компонент лінгвістичного методу. *Життя у слові* : зб. наукових праць на пошану академіка В. М. Русанівського / [відп. ред. В. Г. Скляренко]. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. С. 454–458.

Глушенко В. А. Принципи дослідження у структурі порівняльно-історичного методу. *Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство* (зб. наукових праць до 90-річчя з дня народження). К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. С. 27–32.

Глушенко В. А. Порівняльно-історичний метод в українському та російському мовознавстві XIX ст. — 30-х рр. XX ст. : монографія. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2017. 255 с.

Мельничук О. С. Передмова. *Методологічні проблеми мовознавства* / [відп. ред. А. С. Мельничук]. К. : Наукова думка, 1988. С. 3–16.

Мельничук О. С. Методологія у мовознавстві. *Українська мова : енциклопедія*. К. : Українська енциклопедія, 2000а. С. 311–312.

Мельничук О. С. Синхронія і діахронія. *Українська мова : енциклопедія*. К. : Українська енциклопедія, 2000б. С. 551.

Русанівський В. М. Методи дослідження граматичного матеріалу і теорія граматики. *Мовознавство*. К. : Наукова думка, 1967. Т. 1. URL: <https://litmisto.org.ua> (дата звернення: 06.04.2023).

Русанівський В. М. Марксистсько-ленінська методологія вивчення лінгвістичних об'єктів. *Мовознавство*. 1980. № 6. С. 3–11.

Русанівський В. М. Методологічні основи лінгвістичних досліджень. *Марксистсько-ленінська методологія вивчення лінгвістичних об'єктів*. К. : Наукова думка, 1983. С. 5–17.

Melnichuk A. S. The Concept of the System and Structure of Language in the Light of Dialectical Materialism. *Topics in the Study of Language*. 1970. № 1, pp. 19–32.

Melnichuk A. S. Methodology. *Linguistic Encyclopedic Dictionary*. М. : SE, 1990, pp. 299–300.

Postovalova V. I. Historical Phonology and its Foundations: the Experience of Logical and Methodological Analysis. М. : Science, 1978. 203 p.

Zhuravlev V. K. Diachronic Phonology. М. : Science, 1986. 232 p.

PRINCIPLES AND APPROACHES IN THE STRUCTURE OF THE COMPARATIVE-HISTORICAL METHOD

Volodymyr A. Glushchenko

Doctor of Science (Linguistics), Professor, Head of the Department of Germanic and Slavonic Linguistics,

Donbas State Teachers' Training University,
Sloviansk, Ukraine

e-mail: sdpunauka@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2394-4966>

SUMMARY

In the structure of the linguistic method, it is expedient to distinguish three components: ontological, operational, and teleological. The ontological com-

ponent of the method includes a series of principles and approaches. For the comparative-historical method, the principle of historicism is leading. Alongside the principle of historicism, in works of the comparative-historical direction, the principles of causality and systematicity play a significant role. These principles, together with the principle of historicism, can be interpreted as the specification and manifestation of the principle of general connection of phenomena. The mentioned principles correspond to certain approaches (historical, causal, systemic). The principles of comparative-historical research are correlated with the concepts of synchrony and diachrony. At the same time, the concepts of synchrony and diachrony have a purely cognitive character; they relate to the sphere of methodology of linguistic research and can be transferred to the language itself only conditionally, taking into account the continuity of linguistic changes. Synchrony, as a certain state of language in relation to the real language, is a scientific abstraction, while the real existence of language belongs to the plane of diachrony (O. S. Melnychuk). It should be noted that, as O. S. Melnychuk emphasized, from the point of view of historicism, the opposition of synchrony and diachrony in linguistics should be admitted only as a conditional, artificial methodological technique, behind which the continuous process of language development should not be lost sight of. According to V. M. Rusanivsky, diachronic research of language phenomena does not eliminate the concept of systematicity; on the contrary, works on the history of language should be based on a systemic approach to language, its units, and categories. On the other hand, synchronous description cannot completely eliminate the concept of language evolution. The lack of a diachronic, historical view of language cannot satisfy modern linguistics, as such a one-sided approach to language contradicts the dialectics of cognition.

Key words: *comparative-historical method; ontological component; principles of historicism, causality, systematicity, general connection of phenomena; historical, causal, systemic approaches.*

REFERENCES

Glushchenko V. A. (1998). Pryntsypy porivnialno-istorychnoho doslidzhennia v ukrainskomu i rosiiskomu movoznavstvi (70-i rr. XIX st. — 20-i rr. XX st.) [Principles of Comparative-Historic Researches in Ukrainian and Russian Linguistics (70-s XIX ct. — 20-s XX ct.)]. Donetsk [in Ukrainian].

Glushchenko V. A. (2010). Lnhvistychnyi metod i yoho struktura [The linguistic method and its structure]. *Movoznavstvo*. № 6, pp. 32–44 [in Ukrainian].

Glushchenko V. A. (2011). Pro ontolohichnyi komponent lnhvistychnoho metodu [On the ontological component of the linguistic method]. *Zhyttia u slovi*: zb. naukovykh prats na poshanu akademika V. M. Rusanivskoho / [ed. V. H. Skliarenko]. К. : Vydavnychi dim Dmytra Buraho, pp. 454–458 [in Ukrainian].

Glushchenko V. A. (2012). Pryntsypy doslidzhennia u strukturi porivnialno-istorychnoho metodu [Principles of research in the structure of the comparative-historical method]. *Olek-*

sandr Savych Melnychuk i suchasne movoznavstvo (zb. naukovykh prats do 90-richchia z dnia narodzhennia). K.: Vydavnychi dim Dmytra Buraho, pp. 27–32 [in Ukrainian].

Glushchenko V. A. (2017). Porivnialno-istorychnyi metod v ukrainskomu ta rosiiskomu movoznavstvi XIX st. — 30-kh rr. XX st. [The comparative-historical method in Ukrainian and Russian linguistics of the 19th century — 30s of the 20th century]: monohrafiia. Sloviansk : Vyd-vo B. I. Matorina [in Ukrainian].

Melnichuk A. S. (1970). The Concept of the System and Structure of Language in the Light of Dialectical Materialism. *Topics in the Study of Language*. № 1, pp. 19–32.

Melnichuk A. S. (1988). Peredmova [The Preface]. *Metodologichni problemy movoznavstva* / [ed. A. S. Melnychuk]. K. : Naukova dumka, pp. 3–16 [in Ukrainian].

Melnichuk A. S. (1990). Methodology. *Linguistic Encyclopedic Dictionary*. M. : SE, pp. 299–300.

Melnichuk O. S. (2000a). Metodolohiia u movoznavstvi [Methodology in linguistics]. *Ukrainska mova: entsyklopediia* / NAN Ukrainy, In-t movoznavstva im. O. O. Potebni, In-t ukrainskoi movy, Vyd-vo «Ukrainska entsyklopediia» im. M. P. Bazhana. K.: Ukrainska entsyklopediia, pp. 311–312 [in Ukrainian].

Melnichuk O. S. (2000b). Synkhroniia i diakhroniia [Synchrony and diachrony]. *Ukrainska mova: entsyklopediia* / NAN Ukrainy, In-t movoznavstva im. O. O. Potebni, In-t ukrainskoi movy, Vyd-vo «Ukrainska entsyklopediia» im. M. P. Bazhana. K.: Ukrainska entsyklopediia, p. 551 [in Ukrainian].

Postovalova V. I. (1978). Historical Phonology and its Foundations: the Experience of Logical and Methodological Analysis. M. : Science.

Rusanivskiy V. M. (1967). Metody doslidzhennia hramatychnoho materialu i teoriia hramatyky [Methods of researching grammatical material and grammar theory]. *Movoznavstvo*. K.: Naukova dumka. T. 1. URL: <https://litmisto.org.ua> (дата звернення: 06.04.2023) [in Ukrainian].

Rusanivskiy V. M. (1980). Marksystsko-leninska metodolohiia vvychennia linhvistychnykh obiektiv [Marxist-Leninist methodology of studying linguistic objects]. *Movoznavstvo*. № 6, pp. 3–11 [in Ukrainian].

Rusanivskiy V. M. (1983). Metodolohichni osnovy linhvistychnykh doslidzen [The methodological foundations of linguistic research]. *Marksystsko-leninska metodolohiia vvychennia linhvistychnykh obiektiv*. K. : Naukova dumka, pp. 5–17 [in Ukrainian].

Zhuravlev V. K. (1986). Diachronic Phonology. M. : Science.

Стаття надійшла до редакції 05.06.2023

УДК 811.161.2.81

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2023-36-5>

BASIC CONCEPTS OF THE THEORY OF REAL MONOIDIOM DESCRIPTION

Tetiana V. Hromko

Doctor of Philological Sciences

e-mail: hromkot@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4661-4302>

ABSTRACT

The article deals with the description of the linguistics of speech and its theoretical justification can be based on the main conceptual principles of the metalanguage of monosyllabic description, which includes the main concepts of the theory of real description. Metalanguage is used in applied linguistics to describe other natural languages, and, in the author's opinion, individual utterances as well. In idiomology as a science of speech, linguistic data constitute a certain monosyllabic language, which distinguishes the metalanguage of its description from dialectological or other types of linguistic terminology, thereby positioning the specificity of describing speech as a real language system in the context of highly organized conceptual approaches to the language system. The problems of metalanguage monosyllabic description are outlined, which are in the lens of modern theoretical and methodological linguistic paradigms, because metalanguage is also considered the language of linguistics, which is characterized by a complete set and classification of linguistic knowledge. At the same time, the concept of metalanguage is expanded in dialectology and specified in the context of linguistics, focusing on the monosyllabic description of speech. The novelty of the speech description lies in the fact that it is based on a monosyllabic language, which is a complex process of scientific and cognitive activity in the modern linguistic paradigm. The metalanguage of monosyllabic description needs to update the system of basic principles and special methods of linguistic research, the methodology of speech description according to a clearly planned organization and research apparatus. The emphasis on the importance of the analysis of colloquialism lies in the composition of the metalanguage of the monosyllabic description, which contains central and universal categories that can be used in the study of various language systems: general linguistic terms and concepts (speaker, colloquial speaker), as well as supplemented and clarified methodological concepts of the monosyllabic linguistic description: spoken community, spoken com-